

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА ГАЛУЗЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ АНТРОПОГЕННОЇ ГЕОМОРФОЛОГІЇ

На підставі вибору переважajúчого метода інтерпретації даних для антропогеоморфологічних досліджень, а також обраного реального інтервалу часу в антропогенній геоморфології запропоновано виділити три складові: палеоантропогенну геоморфологію (археологічну антропогенну геоморфологію), історичну антропогенну геоморфологію, актуальну антропогенну геоморфологію.

Oksana Koltoun. The interpretation of historical information as ground for branch differentiation of anthropogenical geomorphology. *The interaction between anthropogenical geomorphology and history or archeology is considered. The character of the anthropogenic changes of different landscape's components (geologic-geomorphologic basis and water at the first) is given. The new branches (paleoanthropogenical, historic-anthropogenical and contemporary anthropogenical geomorphology) are at this sight proposed.*

Друга половина ХХ ст. була сприятливим часом для розвитку дисциплін, які вивчають ті чи інші аспекти взаємодії людини і природи. Ф.М. Мільков вважав, що “антропогенізація” природознавчих наук намітилась з 50-х рр. ХХ ст., коли у геології, геоморфології, гідрології, кліматології, гідрології суші та біогеографії відокремилися антропогенні розділи [6]. Відповідно, зростає і кількість публікацій з антропогенної геоморфології, досягаючи максимуму у другій половині 80-х рр. ХХ ст., про що свідчить аналіз розділу „Геоморфологія“ у реферативних журналах 1954-1993 рр. [3]. Антропогенна геоморфологія – відносно молода галузь: уперше цю назву вжив Е.Фельс у 1957 р. і трактував її як науку, що вивчає антропогенний морфогенез [9].

Не в останню чергу антропогенна геоморфологія стала розвиватися завдяки поверненню у природничих науках антропоцентричної парадигми [2]. Проте вже з 90-х років ХХ ст. проблематика антропогенної геоморфології, так само як і динамічної та інженерної значною мірою перехоплюється екологічною геоморфологією. Хоча екологізація теж вважають однією з головних особливостей постнекласичної науки, у науках про Землю останнім часом вона проявляється набагато сильніше, ніж гуманізація (чи “новий антропологічний поворот” на думку інших дослідників) [4, 5, 8].

Вихід з такої ситуації, на нашу думку, в опиранні на ще одну з засад постнекласичної науки – взаємодію і взаємодоповнення гуманітарних та природничих методів пізнання, тобто в нашому конкретному випадкові – якомога ширше залучення інформації з історичних дисциплін та її інтерпретація.

Інтерпретація – це те, без чого неможливо уявити сучасну науку. Саме розкриття змісту чого-небудь, пояснення, витлумачення; висвітлення певним чином, розуміючи так чи інакше що-небудь; трактування фактів, а не просто їхня нагромадження [10] – головне завдання будь-яких сучасних досліджень. Виключно важлива роль інтерпретації в гуманітарних дисциплінах підтверджується існуванням окремої науки, що займається визначенням правил інтерпретації текстів, – герменевтики.

Як зазначено вище, в антропогенній геоморфології інтерпретується історична інформація. Слід наголосити на тлумаченні історичного самими істориками. У строгому значенні історія – це опис подій минулого, відображених у письмових джерелах. У 1833 р. Турналем, а у 1851 р. Уілсоном для позначення історії людства до появи писемності було запропоновано термін “доісторичний період”, головна опора для його вивчення – археологічні дані. Відмінність доісторичного періоду від історії ще й у тому, що ми маємо справу з суспільством, культурою, а не окремими індивідами, предметом вивчення

виступають збережені матеріальні свідчення [1]. Часові рамки доісторичного періоду мають значні регіональні відмінності. Для Месопотамії він закінчився приблизно 5,5 тис. р. тому, для Давнього Єгипту – 5 тис. р. тому, для Давньої Греції – 3 тис. р. тому, загалом писемність з'являється у перших держав мідно-бронзового віку, але для інших територій цей період тривав значно довше.

Таким чином, залежно від обраного для антропогеоморфологічних досліджень часу, ми інтерпретуємо або археологічну, або історичну інформацію. Не слід забувати і про сучасні об'єкти досліджень, які вивчають звичними, питомими геоморфологічними методами. Зважаючи на домінування названих методів для вивчення антропогенних змін рельєфу на певних етапах розвитку людського суспільства, в антропогенній геоморфології доцільно виділити три складові: палеоантропогенну геоморфологію (археологічну антропогенну геоморфологію), історичну антропогенну геоморфологію, актуальну антропогенну геоморфологію. Запропоновані назви містять, звичайно, і спірні моменти, а тому – ще й запрошення до дискусії, і не тільки стосовно структури антропогенної геоморфології чи геоморфології загалом.

Схожий поділ зустрічаємо у інших геолого-географічних дисциплінах. Але якщо закордонні дослідники широко вживають прикметник актуальна/е/ий щодо тих галузей, які досліджують умовно сучасні явища і процеси, то для української науки більш властивий двочленний поділ (галузь та її палеоваріант, наприклад, геоморфологія і палеогеоморфологія, кліматологія і палеокліматологія тощо), за винятком географії загалом (палеогеографія, історична географія, географія у значенні актуальної) та ландшафтознавства (палеоландшафтознавство, історичне ландшафтознавство, актуальне ландшафтознавство).

Отже, **палеоантропогенна геоморфологія** – це галузь, яка вивчає вплив давньої (переважно доісторичної) людини на мінеральну земну поверхню, використовуючи як провідний метод інтерпретацію археологічних даних. Мета палеоантропогенних досліджень – оцінити ступінь антропогенної трансформації рельєфу та різновиди антропогенних і природно-антропогенних форм рельєфу, рельєфотвірних процесів і відкладів на різних етапах розвитку людства (ще раз наголосимо – доісторичних). Окрім археологічної інформації, важливу роль відіграє інформація палеогеографічна, яка спочатку дозволяє реконструювати природні умови тієї чи іншої території, а вже згодом опрацювання археологічної інформації дозволяє зробити висновки про антропогенний вплив на довкілля. Фактично, палеоантропогенна геоморфологія досліджує реконструйовані, відтворені, а не реальні, зараз існуючі об'єкти, що знову ж таки за методом досліджень робить її близькою насамперед до палеогеографії.

Часові рамки об'єкта досліджень палеоантропогенної геоморфології пропонуємо обмежити, як і в археології, часом появи знярядь у перших гомінід (приблизно 2,5–2,6 млн. р. тому) і часом, коли для реконструкцій домінуючу роль починає відігравати історична інформація, тобто для більшості територій це останні 3 тис. р. (археологічному сенсі – початок залізного віку).

Історична антропогенна геоморфологія, як і будь-які інші “історичні” галузі природничих дисциплін, на наше переконання для вивчення свого об'єкта (у нашому випадку – мінеральної земної поверхні) залучає насамперед інтерпретацію історичної інформації з письмових джерел. Оскільки форми рельєфу раннього залізного віку, а інколи і мідно-бронзового досить часто доходять до нас, то для їхніх досліджень вже залучаються і безпосередні геоморфологічні методи досліджень, починаючи від морфометрично-морфографічних, проте головна роль все ж належить інтерпретації історичних даних. Ще один напрям досліджень – відтворення особливостей земної поверхні минулих історичних епох. Вчорашній день чи навіть прочитаний кілька хвилин тому перший абзац цієї статті вже стали минулим, тобто історією, часову межу між об'єктом досліджень історичної та актуальної антропогенної геоморфології доцільно проводити, опираючись не стільки на конкретні дати (до наприклад, рельєф, створений людиною до 1800 р. буде вивчати історична, а після 1800 р. – актуальна антропогенна геоморфологія), скільки на метод, як

чинять, наприклад, при виокремленні галузей у ландшафтознавстві [7]. Якщо головним методом для отримання антропогеоморфологічної інформації слугує інтерпретація історичних джерел, а головним результатом – реконструкція об'єкта, то дослідження належить до сфери історичної антропогенної геоморфології.

Актуальна антропогенна геоморфологія вивчає вплив різноманітних видів людської діяльності на мінеральну земну поверхню, опираючись у першу чергу на дані, отримані після використання повного спектру геоморфологічних методів досліджень. Саме у цій підгалузі проводиться більшість антропогеоморфологічних досліджень.

Отже, ширше залучення археологічної та історичної інформації до антропогенної геоморфології дозволяє розширити сферу наукових інтересів цієї галузі та диференціювати її на три складові, опираючись на переважання того чи іншого метода досліджень.

Література

1. Брей У., Трамп Д. Археологический словарь: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
2. Колтун О. Парадигми у геоморфології // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки: Матеріали міжнародної конференції до 120-річчя географії у Львівському університеті (24-26 вересня 2003 р.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 269–270.
3. Колтун О.В. Антропогенна трансформація рельєфу міста Хмельницький: Дис... канд. наук: 11.00.04 / ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2002. – 187 с.
4. Колтун О.В. Постнекласичні особливості української геоморфології // Фізична географія та геоморфологія. – 2005. Вип. 49. – С. 56–61.
5. Колтун О. Екологічні напрями у географії: проблеми відповідності назв змістові // Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2006. Вип. 33. – С. 160–165.
6. Мильков Ф.В. Антропогенное ландшафтоведение, предмет изучения и современное состояние // Влияние человека на ландшафты. – М.: Мысль, 1977. – С. 11–27. – (Вопросы географии; Сб. 106).
7. Пащенко В., Фаріон Ю. Історичне ландшафтознавство, його об'єкти і теорія // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки: Матеріали міжнародної конференції до 120-річчя географії у Львівському університеті (24–26 вересня 2003 р.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 25–27.
8. Рижко В.А. Модерн і постмодерн у філософії та науці: злагода чи конфронтація? / Філософія науки, техніки та архітектури: Постмодерний проект / За ред. В.А. Рижка. – К.: КНУБА, 2002. – С. 6–10.
9. Fels E. Anthropogene Geomorphologie // Scientia. – 1957. – **92**, №10. – S. 255–260.
10. <http://www.slovnyk.net/>